

Marzena Buchnat

Aneta Wojciechowska

Zachowania trudne w szkole dzieci z FAS/FASD

Dzieci z FAS (Płodowym Zespołem Alkoholowym) i FASD (Spektrum Poalkoholowych Zaburzeń Rozwojowych) często doświadczają trudności w funkcjonowaniu szkolnym. Wynika to z uszkodzeń mózgu powstałych na skutek prenatalnej ekspozycji na alkohol. Te uszkodzenia prowadzą do zaburzeń pierwotnych i wtórnych, które utrudniają proces edukacyjny i codzienne funkcjonowanie w grupie rówieśniczej.

Zaburzenia pierwotne u dzieci z FAS/FASD

Zaburzenia pierwotne wynikają z uszkodzenia mózgu dziecka, do którego dochodzi w trakcie rozwoju płodowego, a także w okresie karmienia piersią przez pijącą matkę. Ich nasilenie zależy od ilości alkoholu spożywanego przez matkę, częstotliwości picia, okresu ciąży, a także czynników genetycznych i zdrowotnych. Skutkiem tych uszkodzeń są różnorodne trudności rozwojowe i deficyty funkcjonalne. Wśród objawów pierwotnych można wyróżnić:

- obniżone możliwości intelektualne – około połowa dzieci ma rozpoznawane deficyty rozwoju intelektualnego,
- zaburzone funkcje pamięci bezpośredniej i trudności w przetwarzaniu informacji,
- trudności z planowaniem i przewidywaniem konsekwencji własnych działań,
- deficyty w myśleniu abstrakcyjnym,
- nadwrażliwość lub obniżona wrażliwość na bodźce sensoryczne (dotyk, dźwięk, światło),
- zaburzenia percepcji wzrokowej, słuchowej i orientacji przestrzennej.

Wczesna diagnoza może pomóc w wdrożeniu odpowiednich strategii wspierających rozwój dziecka i minimalizowania występowania zaburzeń wtórnych.

Zaburzenia wtórne i ich wpływ na funkcjonowanie w szkole

Zaburzenia wtórne nie są wrodzone, ale rozwijają się na skutek braku adekwatnego wsparcia i zrozumienia potrzeb dziecka z FASD. Mogą prowadzić do dalszych problemów emocjonalnych, społecznych a zarazem edukacyjnych. Do najczęstszych należą:

- znużenie, frustracja, lęki i niepokój,

- zachowania stereotypowe i sztywność w sytuacjach społecznych, nie uczą się na własnych błędach i nie wyciągają wniosków z tego, co się wydarzyło,
- wycofanie, niska samoocena, depresja,
- agresja i autoagresja,
- trudności w pracy zespołowej i funkcjonowaniu w grupie klasowej,
- trudności w zaplanowaniu własnego działania, w zaplanowaniu wykonywania zdań czy rozumienia planu dnia w szkole
- problemy z koncentracją i pamięcią operacyjną,
- nie rozumienie przenośni, metafor, ironii, humoru,
- kłopoty z nauką,
- problemy z opanowaniem techniki czytania i pisanie
- trudności w uczeniu się matematyki, nie mogą zrozumieć pojęcia liczby, mają kłopoty z klasyfikacją, wykazują trudności z funkcjami, które ułatwiają uczenie się matematyki, takimi jak: orientacja przestrzenna, koordynacja ruchowa, wycucie rytmu.
- pseudo-elokwencja, powtarzanie słów bez ich rozumienia i kontekstu ich użycia,
- brak kreatywności, sztywność,
- nieradzenie sobie z zaliczeniami, sprawdzianami i presją ocen,
- impulsywność, reakcje nieadekwatne do sytuacji,
- skłonność do zachowań ryzykownych, takich jak nadużywanie substancji psychoaktywnych,
- przyjmowanie różnych ról społecznych, często bycie kozłem ofiarnym,
- konflikty z prawem, występujące szczególnie w wieku dojrzewania.

Strategie wsparcia dzieci z FAS/FASD w środowisku szkolnym

Wsparcie ucznia z FAS/FASD w środowisku szkolnym wymaga odpowiedniego podejścia ze strony nauczycieli i całej społeczności szkolnej. Zwykle metody nauczania często okazują się niewystarczające, dlatego konieczne jest wdrożenie strategii dostosowanych do specyficznych potrzeb tych uczniów. Wsparcie ze strony nauczycieli powinno obejmować:

1. Zmiana nastawienia do ucznia i zrozumienie jego problemów

Nauczyciele powinni posiadać wiedzę na temat FASD oraz jego wpływu na rozwój i funkcjonowanie dziecka. Istotne jest, aby zdawać sobie sprawę, że trudności ucznia wynikają z ograniczeń poznawczych, a nie braku chęci do nauki

2. Stabilna, jasna struktura i przewidywalne środowisko uczenia się

Dzieci z FASD wymagają stabilności i konsekwencji. Jasne zasady, powtarzalny plan dnia oraz unikanie nagłych zmian pomagają im lepiej funkcjonować w szkole.

3. Właściwa interpretacja zachowania ucznia

Złe zachowanie często wynika z frustracji, trudności w zrozumieniu poleceń lub niemożności wykonania zadania. Nauczyciele powinni unikać pochopnego oceniania i karania, zamiast tego skupić się na wsparciu i dostosowaniu wymagań.

4. Wsparcie emocjonalne i społeczne

Tworzenie bezpiecznej atmosfery, wzmacnianie pozytywnych zachowań. Uczenie umiejętności społecznych poprzez trening umiejętności społecznych i regulacji emocji.

5. Odpowiednie zagospodarowanie przestrzeni w klasie

Minimalizacja bodźców rozpraszających, jasne kolory, dobrze oświetlona przestrzeń oraz przewidywalne otoczenie pomagają uczniowi skupić się na nauce. Eliminowanie nadmiaru bodźców szczególnie słuchowych oraz stosowanie narzędzi wspomagających koncentrację (np. słuchawki wygłuszające, specjalne poduszki sensoryczne).

6. Zaangażowanie społeczności szkolnej

Wsparcie ucznia powinno obejmować całą społeczność szkolną – nauczycieli, specjalistów, dyrekcję oraz rówieśników. Edukowanie uczniów na temat FASD pomaga stworzyć atmosferę akceptacji i zrozumienia.

7. Współpraca z rodziną dziecka

Rodzice i opiekunowie są kluczowymi partnerami w edukacji dziecka z FASD. Stała komunikacja i spójność działań między szkołą a domem są niezbędne do zapewnienia dziecku stabilnego środowiska.

8. Zmiana stylu nauczania

Jedną ze skutecznych metod pracy z uczniem z FASD jest Metoda Ośmiu Kroków opracowana przez Deb Evensen i Jana Lutke. Stanowi ona strategię wspierającą nauczanie i komunikację z dziećmi z FASD, oparta na prostych i skutecznych zasadach. Jej podstawą jest konkretne formułowanie poleceń (Krok 1- konkret), utrzymanie stałości komunikatów (Krok 2 - stałość) oraz systematyczne powtarzanie zdobytych umiejętności (Krok 3 - powtarzanie). Istotną rolę odgrywa również rutyna, która zapewnia dziecku poczucie bezpieczeństwa (Krok 4 - rutyna). Komunikacja powinna być prosta i zwięzła (Krok 5 - prostota), a polecenia szczegółowe i precyzyjne (Krok 6 - szczegółowość). Kluczowe jest także wprowadzenie jasnych zasad (Krok 7 - zasady) oraz zapewnienie stałego nadzoru, ponieważ dzieci z FASD mogą nie przewidywać konsekwencji swoich

działań (Krok 8 - nadzór). Dzięki tym zasadom metoda pomaga stworzyć stabilne i wspierające środowisko edukacyjne dla ucznia.

Podsumowanie

Dzieci z FAS/FASD wymagają w szkole specjalnego podejścia, które uwzględnia ich indywidualne potrzeby i ograniczenia. Trudne zachowania wynikają z uszkodzeń neurologicznych, a nie złej woli dziecka. Zrozumienie ograniczeń, z jakimi borykają się dzieci z FAS/FASD oraz odpowiednie dostosowanie metod edukacyjnych mogą znacząco poprawić ich funkcjonowanie w szkole i zmniejszyć ryzyko wystąpienia zaburzeń wtórnych.

Priorytetowe jest stworzenie przewidywalnego środowiska, zapewnienie wsparcia emocjonalnego oraz dostosowanie metod nauczania. Dzięki zaangażowaniu, odpowiedniej strategii i współpracy nauczycieli, rodziców oraz specjalistów można stworzyć środowisko szkolne w którym uczeń, uczennica z FAS/FASD będzie mogło osiągnąć sukces edukacyjny oraz społeczny mający kluczowe znaczenie dla ich dalszego rozwoju i osiągnięcia samodzielności w życiu dorosłym.

Bibliografia:

Jadczak-Szumilo T., Kałamajska-Liszczyńska K., Liszczyńska K.: Jak wspomagać dziecko z FASD w edukacji, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2018.

Klecka M.: FAScydujące dzieci. Wydawnictwo św. Stanisława, Kraków, 2007: 77–80

Popova S., Charness M.E., Burd L. i wsp.: Fetal alcohol spectrum disorders. Nat. Rev. Dis. Primers., 2023; 9 (1)

Klecka M.: Płodowy zespół alkoholowy [W:] Jerzak M. (red.): Zaburzenia psychiczne i rozwojowe u dzieci a szkolna rzeczywistość. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2016: 234–257

Liszczyńska K.: Dziecko z FAS w szkole i domu. Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2011.